

Eiropas Savienības valstis saklausīja baltiešu un poļu bažas un pastiprināja savu militāro klātbūtni Baltijas valstīs un Polijā. Bet šāda klātbūtne nenozīmē, ka visi draudi izkļiedēti. R. Kaljuranda secina, ka ar savu rīcību un spēka demonstrēšanu 2014. gadā Ukrainā Krievija

sevi skaidri apliecinājusi pasaulei kā lielvara, ar kuru pasaulei ir jārēķinās dažādu konfliktu risināšanā. Sava pētījuma beigās viņa brīdina: „Šajā augstu likmju spēlē jebkuru mazu valsti, it īpaši, ja tā robežojas ar Krieviju, var viegli izmantot kā pokera čipu.”

REPORTĀŽAS NO TĀLIEM ŪDEŅIEM

Gints Šimanis, filologs un žurnālists

„Naktī okeāns lēni pulsēja kā milža krūtis, ievēlot un izelpojot gaisu. Stūres mājas priekšlogos iespīdēja augšpēdus sagāzies mēness sirpis, tas meta ūdenī sudrabainu lenti, un kuģis, klusi ducinādams, peldēja pa vizošu sliedi pretim noslēpumainajam spīdeklim, uz kuru varēja steigties nedēļām un mēnešiem, bet nekad nebija pa spēkam tam pieiet tuvāk.” (SOS pēcpusdienā)

Šādiem un līdzīgiem lielo ūdeņu tēlojumiem ir visnotaļ liela nozīme pagājušā gadsimta 70.–80. gadu redzamākā latviešu marīnista Jāņa Lapsas (1930–2006) atstātajā literārajā mantojumā, ko apzina un atkal liek priekšā mūsdienu lasītājiem 2014. gadā Vidzemes jūrmalā, Kuivīžos, dibinātā Jāņa Lapsas piemiņas biedrība.

Apjomīgais krājums *Jūras grāmata. Marīnistikas darbu izlase* (Rīga : Jāņa Lapsas piemiņas biedrība, 2015) apkopo savulaik apgādā *Liesma* iznākušās reportāžas no tāliem ūdeņiem – J. Lapsas pieredzēto, dodoties līdz jūras vīriem Atlantijas zvejā. Tā 1971. gadā radusies *Sīļku grāmata* (izdota 1974. gadā) – par vidējā zvejas tralera *Carnikava* vīriem reisā uz Atlantijas zvejas rajoniem, kas plašāk pazīstami kā leģendārā pasažieru tvaikoņa *Titāniks* katastrofas vieta uz Ņujorkas–Eiropas kuģu ceļa. *Vētru grāmata* (1977) stāsta par dienām un mēnešiem kopā ar glābšanas kuģa *Gordij* (krievu val. – ‘lepnais’) vīriem, savukārt *Banānu grāmata* (1980) ir saistošs ceļojuma apraksts par braucienu ar Latvijas

tirdzniecības kuģi *Nikolajs Koperniks* uz banānu zemi Ekvadoru. *Naftas grāmata* (1984) stāsta par reisiem ar Latvijas kuģniecības tankkuģiem *Alūksne*, *Bauska* un *Hosē Martī* starp Ventspili un Eiropas lielostām, bet *Zilā grāmata* (1988) – par rakstnieka ceļu zem burām uz pasaulē lielākā burinieka *Sedovs* kopā ar Rīgas un Liepājas jūrskolu kursantiem līdz pat Lisabonai, no kurienes portugāļu jūrasbraucēji devās pretim Jaunās pasaules atklājumiem.

Tālo ūdeņu vilinājums – tieši tā varētu raksturot šos stilistiski jaudīgos J. Lapsas darbus, kas aizrauj vēl šobaltdien, kad Latvijai vairs nav savas tirdzniecības flotes, bet gribēšanu iet jūrā mūsu tautieši saglabājuši. *Zilajā grāmatā* rakstnieks citē aristokrātiskas cilmes skitu – vārdā *Anaharsis* –, kurš teicis: „*Cilvēks var atrasties trīs stāvokļos – dzīvs, miris un jūrā.*”

Tieši starp šīm trim stihijām tad arī tiek malti J. Lapsas aprakstu varoņi – tālbraucēji kapteiņi, kuģu mehāniķi, bocmaņi, koki un politdarbinieki, jo tas ir laiks, kad ārzemēs jūrniekus laiž krastā pa trim, kad acis un ausis ir pat aklajam un kurlajam. Par spīti visam J. Lapsa ir pieņēmis šos spēles noteikumus, un viņa publicistikā virmo humors, asprātības un sāļie jūrnieku joki.

Otra marīnistikas darbu izlase *Kapteīņu stāsti* (Rīga : Jāņa Lapsas piemiņas biedrība, 2017) runā par laiku no 1993. līdz 1998. gadam, asi kontrastējot ar krājuma sākumā ievietoto *Karsto reportāžu* par Latvijas zvejas flotes gaitām Āfrikas krastos 1973. gadā.

Zvejas rajonos blakus Nigērijai, Sjerraleonei un Libērijai, kur pēc 23. platuma grāda šķērsošanas kuģiniekiem pienācās zināma deva tā saucamā tropiskā vīna, kas, pēc medicīnu ieteikuma, kalpoja slāpju dzesēšanai, jūrnieki strādāja ellišķīgos apstākļos. Kontrasts ir J. Lapsas ceļojumi ar *Latvijas kuģniecības* tankkuģiem, rolkeriem un banānvedējiem 90. gados, kad kuģos omulīgi žužināja gaisa kondicionieri un kompānijas kajītē bufetnieces laipni un vēlīgi smaidīja pat vairākas reizes dienā.

J. Lapsas lielākais nopelns ir Latvijas jūrniecības jaunlaiku vēstures dokumentējums. Nodibinājis laikrakstu *Jūras Vēstis* (1991–1998), bijis kūrators Latvijas Jūras akadēmijai un stāvējis ierindā, cīnoties par Egona Līva (1924–1989) Kopotu rakstu izdošanu, viņš atstājis paliekošas pēdas Latvijas jūrlietu izziņēšanā valsts simtgades kopainā. Rakstnieks vienmēr ir aicinājis jauniešus nebaidīties no jūras aroda un izvēlēties ceļu uz Rīgas un

Liepājas jūrskolām, kur apgūstamas jūrniecības profesijas, jo, pēc Starptautiskās Jūrniecības organizācijas datiem, pasaulē vēl arvien trūkst apmēram 14 tūkstošu jūras virsnieku. Jūra ir visauglīgākā druva, Krišjāņa Valdemāra vārdiem runājot, kur tautas atrod godu un varu plašajā pasaulē. Jūra aicina, vilina, liek tai atdot visu savu mūžu. Par to ir bijis pārliecināts arī J. Lapsa:

„Tad nāk Zunds. Matroži sākuši staigāt gludinātās biksēs un sniegbaltos kreklos. Ar kājām viņi stāv uz nestabila klāja, bet domās jau aizsteigušies divas diennaktis uz priekšu un pārvarējuši attālumu, kas šķir Zundu no Rīgas. Traleris slīd gar dāņu zemes krastu, un vējš atnes trūdošu lapu smaržu. Pirmo zemes smaržu pēc pieciem ūdeņos pavadītiem mēnešiem! No sardzes brīvie jūrnieki okupējuši augšējo tiltiņu un skatās uz krastu, uz zemi, skatās ar dīvainu sajūsmu, it kā viņu priekšā būtu pavēries negaidīts brīnums.” (Siļķu grāmata)

AR ZELTU ODERĒTI MĀKOŅI

Andris Grīnbergs, žurnālists

Cik zaļas lapas kokam... – tādu nosaukumu Sēlijas rakstniece Lūcija Ķuzāne devusi savai jaunākajai grāmatai, kura iznākusi ar viņas 1975. gada Jēkabpils ekonomiskā tehnikuma izlaiduma audzēkņu finansiālo nodrošinājumu un kurā viņa apkopojusi īsus savas dzīves vēstījumus un apceres. Tā nav parasta viena kursa audzēkņu un kursa audzinātājas atmiņu grāmata – tā ir grāmata, kuras pamatā ir māksla mazo savērt ar lielo, spēja ikdienišķo saistīt ar pasaules elpu, gudrība bez didaktikas atraisīt jauniešos vēlmi pacelties augstāk, just dziļāk, redzēt tālāk.

Skolotājas rakstnieces garīgā pieredze, talants būt kaut kam vairāk par labu skolotāju, prasme ne vien sapurināt, bet arī iedvesmot ticību dzīves Lielajai filozofijai – tas viss

167 lappusēm dod īpaši vilkmi, īpašu vērtību, īpašu auru.

Jau pašā sākumā rakstniece ar vienkāršu tēlojumu pamet visas grāmatas atslēgu. Pirms 45 gadiem – 1972. gada 1. septembrī – viņa ar saviem delverīgajiem pirmkursniekiem dodas izbraukumā, lai iepazītu novadu. Pietur pie Biržu baznīcas, kur dārza stūrī ar īpašu žodziņu atdalīts dubultkaps. Protams, jauniešiem neko neizsaka ne senie gadskaitļi, ne mācītāja Lundberga, ne Anša Līventāla vārds, lai gan viņš ir viens no pirmajiem latviešu dzejniekiem.

Un tad notiek interesantākais. Ar gudru ziņu skolotāja pierunājusi kopā ar viņiem braukt Valentīnu Cirsi, Jēkabpils muzeja vadītāju, nepārspējamu stāstītāju. Viena lieta, ja ko saka skolotājs, pavisam cita – ja kāds svešs,